

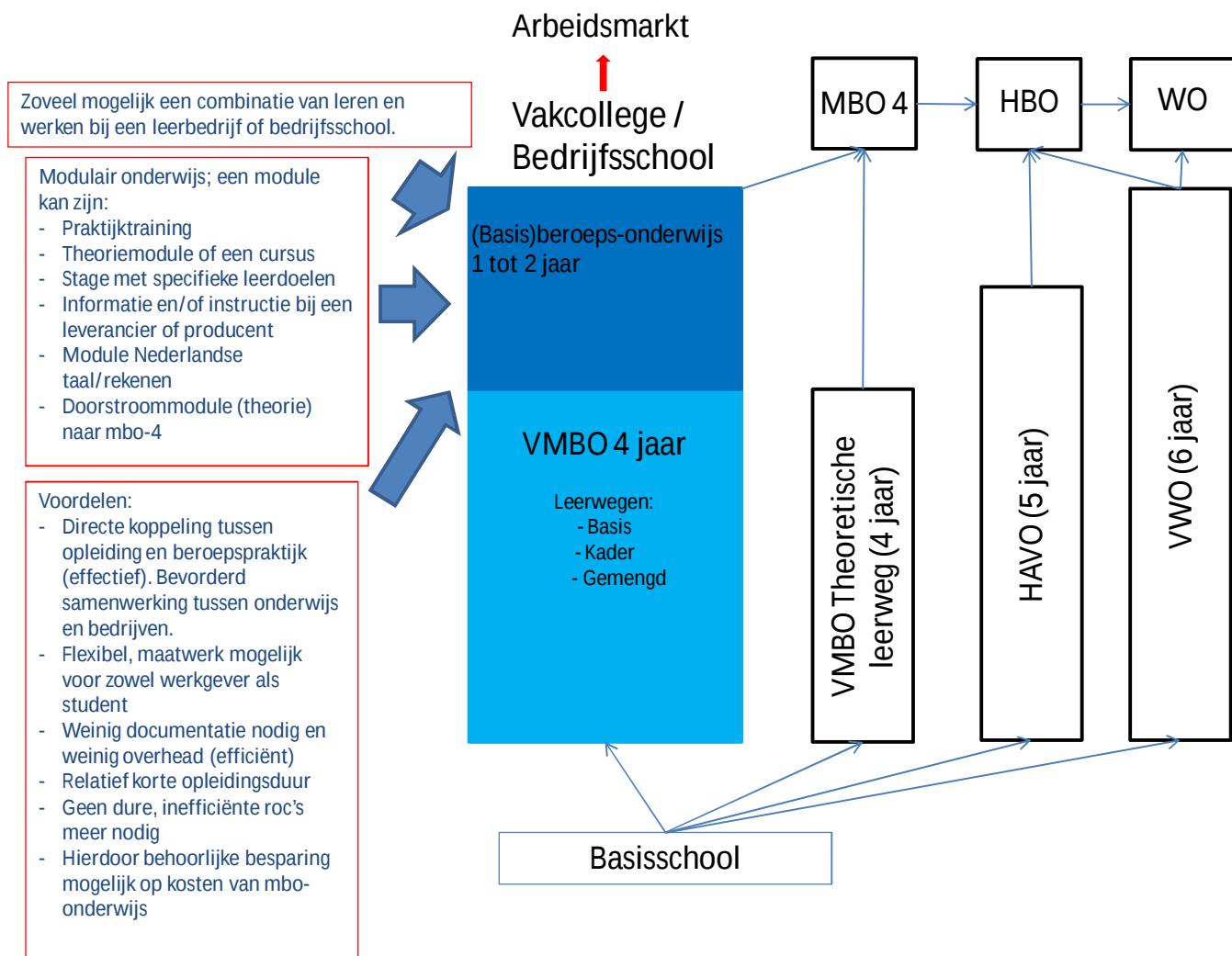
Hervorm het MBO: zet in op modulair onderwijs via Vakcolleges en bedrijfsscholen.

In mijn ogen hebben korte taakspecifieke opleidingen op mbo- of hbo-niveau de toekomst. Die zijn betaalbaarder en effectiever.

(Pieter Molijn, directeur van detacheringbureau Molijn Professionals in De Telegraaf, 5 december 2014)

Inleiding

Mbo-opleidingen kunnen veel doelmatiger (effectiever) en met veel minder kosten (efficiënter) georganiseerd en aangeboden worden dan nu het geval is via roc's. Hieronder een schematisch overzicht van het beroepsonderwijs zoals dat door een vakcollege of bedrijfsschool kan worden aangeboden

Schematisch overzicht van beroepsonderwijs via Vakcollege of bedrijfsschool

In dit artikel vertel ik, met voorbeelden uit de dagelijkse praktijk, hoe het er nu aan toe gaat in het mbo. Dit doe ik aan de hand van vier items:

- Inhoud van opleidingen
- Kwaliteit
- Kosten en overhead
- Stages

Tot slot kom ik met aanbevelingen om het mbo opnieuw in te richten conform bovenstaand schema.

Met dit artikel beoog ik een discussie op gang te brengen die (uiteindelijk) moet leiden tot een hervorming van het mbo-onderwijs.

Inhoud van de opleidingen

De diploma-eisen van een basisberoepsgerichte en een kaderberoepsgerichte opleiding in het vmbo zijn vrijwel gelijk aan die van de diploma-eisen op niveau 2, respectievelijk niveau 3 op het mbo. Deze opleidingen zouden alleen al om die reden op één school gegeven kunnen worden, precies wat de intentie is van de nog niet zo lang geleden opgerichte Vakcolleges (zie verder bij Aanbevelingen).

Op roc's worden studenten opgeleid naar vakken en beroepen in verschillende sectoren. Maar veel onderdelen uit de opleidingen zijn overbodig, herhaling vanuit het vmbo of zaken die je gewoon in de praktijk kunt leren. Dit geldt met name voor mbo niveau 1, -2 en -3 opleidingen. Kenmerkend voor deze opleidingen is namelijk dat deze opleiden voor beroepen/functies die voornamelijk **uitvoerend** van aard zijn en een hoge mate van **routine** hebben. Veel (standaard) werkzaamheden die vrijwel dagelijks gedaan worden. Hieronder enkele voorbeelden:

Een onderdeel van de 2-jarige opleiding Logistiek Medewerker (mbo-2) is het werkproces:

'Goederen verzamelen en verzendgereed maken' .

Een onderdeel van de 2-jarige opleiding Administratief Medewerker, ook mbo-2, is het werkproces:

'Verzorgen van post en archief en ondersteunen bij de verwerking van (financiële) administratieve gegevens. Het gaat om licht administratief werk in opdracht van een leidinggevende.'

Om dit soort werkprocessen te leren moeten studenten dus onderwijs volgen op een roc. Of neem een stage-opdracht van de opleiding Secretarieel Medewerker, mbo-2:

'Beschrijf hoe je een gast ontvangt op kantoor.'

En zo kan ik vele voorbeelden uit verschillende opleidingen geven. Maar voor dit soort zaken hoef je toch niet naar school; deze werkzaamheden leer je toch gewoon als je aan het werk gaat? Ik hoor in mijn omgeving steeds meer geluiden als: *'Voor zaken die je normaal gesproken jezelf kunt aanleren heb je tegenwoordig een diploma nodig!'*.

Voor de Nederlandse taal is voor mbo-2 en mbo-3 niveau 2F vereist; hetzelfde niveau als aan het einde van een vmbo-opleiding.

(bron: http://www.taalenrekenen.nl/ref_niveaus_taal/niveauopbouw/) Het is voor veel studenten dus herhaling. Ook het vak rekenen bestaat voor een groot gedeelte uit herhaling van de lesstof van het vmbo en zelfs de basisschool, zie onderstaande som uit het boek Rekenen van een mbo-2 opleiding:

Een schilder kan met 1 liter verf 6 deuren schilderen. Hoeveel deuren kan hij met 2 liter verf schilderen?

Trek uw eigen conclusie!

Er wordt verder nog weleens gesuggereerd (zoals onlangs door dhr. Van Zijl, voorzitter van de MBO-raad) dat het van belang is dat mbo-studenten vooral competenties moeten (blijven) leren omdat de beroepen zo snel veranderen. De meeste beroepen op mbo-niveau veranderen echter niet of nauwelijks: een Monteur (niveau 2) of een Eerste Monteur (niveau 3) Elektrotechniek doet nog vrijwel dezelfde werkzaamheden als 20 jaar geleden. Ja, tegenwoordig sluiten zij een armatuur aan met LED-lampen in plaats van een oude TL-armatuur maar de vaardigheden die zij hiervoor nodig hebben zijn hetzelfde. Als u uit eten gaat in een restaurant wordt u bediend door een serveerster of een gastheer (mbo-2). Is dit beroep nou zo aan verandering onderhevig?

En als beroepen al veranderen worden werkzaamheden vaak juist eenvoudiger door ontwikkelingen in materiaal en technologie. Denk bijvoorbeeld aan een (Eerste) Monteur Werktuigkundige Installaties (mbo-2, 3) die vroeger koperen waterleidingen moest buigen en solderen; tegenwoordig gebruiken zij buigzame leidingen die met knelkoppelingen worden aangesloten op apparatuur (minder arbeidsintensief en minder vakkennis en vaardigheden nodig).

In veel bedrijven en organisaties zijn administratieve processen al zodanig geautomatiseerd dat er voor administratieve medewerkers (mbo-2) werkzaamheden overblijven als het invoeren van gegevens en het op de juiste knop drukken van het toetsenbord om een overzicht uit te printen.

Kwaliteit

Kijkt u eens op de website van roc Nova College over hoe men invulling geeft aan het begrip kwaliteitszorg. Er staat onder andere:

Het Nova College ondersteunt haar planning- en controlcyclus met een kwaliteitszorgstelsel. Dit stelsel is gebaseerd op de methodiek van Plan Do Check Act (de zogenaamde PDCA-cirkel van Deming). Bovendien gebruiken we het managementmodel van het Instituut Nederlandse Kwaliteit (INK-model). Dit model zorgt voor de integratie van kwaliteitsbewaking in onderwijs en bedrijfsvoering. (bron: http://novacollege.nl/sites/default/files/asset/document/jaarverslag_2013.pdf)

Allemaal erg interessant; het zijn met name dit soort zaken (modellen en methodieken van kwaliteit en kwaliteitsborging) waar de Onderwijsinspectie naar kijkt en waar roc's op worden ge-audit. Zou het niet beter zijn om (eerst) eens te bekijken hoe de zaken er in de dagelijkse praktijk, op werkvloerniveau, aan toe gaan? Hieronder een voorbeeld van een student Constructiewerker, niveau 2 van dit roc, die zijn opleiding afrondde met het praktijkexamen: de Proeve van Bekwaamheid (PvB) ⁽¹⁾

De praktijkopleider van het leerbedrijf zoekt contact met de BPV-coördinator van het Nova College om een afspraak te maken om de PvB voor te bespreken. Maar die wil geen afspraak maken. Op de vraag van de praktijkopleider waar de opdrachten of werkzaamheden aan moeten voldoen (niveau, duur van het werk, kwaliteit etc.) krijgt hij letterlijk te horen: 'Kijk maar, wij gaan ervan uit dat u een goede opdracht bedenkt'. Ook wilde hij niet langskomen tijdens de PvB; 'dat doen we steekproefsgewijs' (lees: dat doen we niet of nauwelijks). Er zou alleen, na afloop van de PvB, een eindgesprek op het roc plaatsvinden met de student, zijn ouders (?) en de praktijkopleider.

De afloop laat zich niet moeilijk raden: de student slaagde. Het roc, eindverantwoordelijk voor het afnemen van examens, kon de student onmogelijk laten zakken; zij waren immers niet betrokken bij de PvB; niet bij de voorbereiding en niet bij de uitvoering. Een examen-onwaardige procedure; de student had tijdens het PvB dan ook nauwelijks het gevoel dat hij examen deed.

Een ander voorbeeld betreft het verhaal van een volwassene, inmiddels ex-student (BBL) van de opleiding Monteur Elektrotechnische Installaties, niveau 2, van hetzelfde roc. Hij gaf al na een paar maanden de brui aan deze opleiding.

‘Meer dan de helft van de lessen kreeg ik Nederlands, Rekenen en Maatschappijleer maar daar kom ik niet voor; ik kom er om een vak te leren. De lessen waren trouwens allemaal begeleide zelfstudie; mijn klasgenoten waren 80% van de tijd aan het gamen en WhatsApp-en’.

Inmiddels oriënteert hij zich in overleg met zijn werkgever op een elektrotechnische cursus bij een privaat cursusinstituut.

Nu zal ik zeker niet beweren dat alle mbo-opleidingen ondermaats presteren maar bovenstaande voorbeelden geven wel aan dat door de Onderwijsinspectie goedgekeurde opleidingen, niet automatisch kwalitatief goede opleidingen zijn.

Kosten en overhead

Zelfs als je alleen naar de kosten van mbo-opleidingen zou kijken is er reden genoeg om het huidige mbo-stelsel op de schop te nemen. Roc's ontvangen van het ministerie van OC&W circa € 7500,- per BOL-student per jaar; voor een BBL-student circa € 4900,-.

Bij het NHA, een particulier opleidingsinstituut, kun je de opleiding Helpende Zorg en Welzijn, mbo-niveau 2, volgen voor € 899,- + € 420,- examenkosten. En de opleiding Pedagogisch Medewerker Kinderopvang, niveau 3 voor € 1199,- + € 700,- (bron: www.nha.nl). En zo biedt het NHA, maar ook andere aanbieders zoals het NCOI, verschillende mbo-opleidingen, die leiden tot **dezelfde diploma's** als de bekostigde roc's, tegen veel minder kosten. Daarnaast bieden zij een breed scala aan beroepsgerichte cursussen.

Een lasopleidingscentrum in Velsen-Noord biedt verschillende cursussen op het gebied van lassen (theorie en praktijk). Hier krijg je in een aantal weken meer lessen in lassen dan in twee jaar bij een opleiding op een roc (Basislasser, niveau 2; Allround Lasser, niveau 3). En de kosten van deze lascursussen zijn aanzienlijk lager dan de overheidsbekostiging van een roc.

Onder andere in de elektro-, installatie- en de metaaltechniek en de bouw bestaan er goed geoutilleerde praktijkcentra die prima in staat zijn, een vakopleiding te verzorgen.

En zo zijn er nog veel meer voorbeelden te noemen.

Overhead

Het is overigens niet zo gek dat particuliere aanbieders van opleidingen en cursussen deze veel goedkoper kunnen aanbieden dan een roc. Exacte cijfers zijn er niet (ik heb ze niet kunnen vinden) maar medewerkers van verschillende roc's geven aan, tijdens (informele) gesprekken, dat 40% tot meer dan 50% van het aantal medewerkers op een roc niet voor de klas staat. Naast de gebruikelijke 'overhead' op een school zoals administratie en facilitaire ondersteuning, hebben de roc's ook bestuurders, directeuren, opleidingsmanagers, relatie managers, medewerkers Kwaliteitszorg, stafmedewerkers, projectleiders etc. in dienst. Zij worden allemaal betaald uit budgetten die voor onderwijs bedoeld zijn. Wat doen die mensen allemaal?

Stages

Uit een recent onderzoek van CNV-Jongeren blijkt dat mbo-stagiaires hun stages lang niet allemaal als zinvol en leerzaam ervaren (bron: CNV-jongeren). Ik sprak een studente van de opleiding Entertainment, Vrije tijd en Evenementen, niveau 4 van het roc Koning Willem I College in Den Bosch. Zij moest tijdens haar stage op een vakantiepark enkele weken dagelijks bij de slagboom staan voor toegangscontrole. Ter afwisseling mocht ze af en toe bij de fietsverhuur assisteren. Welke leerdoelen worden hiermee nu bereikt? En let op: de teller voor de roc's tikt gewoon door; elke dag dat er een klas op stage is hoeft het roc geen onderwijs te verzorgen terwijl de bekostiging vanuit het ministerie van OC&W gewoon door loopt. Deze weinig zinvolle stage van 2 maanden (=ongeveer 1/5 deel van een opleidingsjaar) kost de belastingbetaler, per student, dus € 1500,-! ($1/5 * € 7500,-$ voor een BOL-student per jaar)

Ik sluit me verder aan bij de woorden van een vader van een mbo Horeca-student die 5 maanden (!) in een hotel moest stage lopen: *'Het zijn geen stagiaires maar goedkope arbeidskrachten!'*.

Aanbevelingen

We moeten vooral niet stoppen met opleiden maar we moeten het wel op een andere manier organiseren. Ik heb de volgende aanbevelingen:

Roc's bieden, al dan niet in samenwerking met elkaar, alleen nog niveau 4 opleidingen aan (voltijd en deeltijd). Bij niveau 4 opleidingen ligt, in tegenstelling tot de andere mbo-niveaus, het accent op kennis in plaats van vaardigheden. Roc's worden hierdoor in omvang een stuk kleiner en gaan waarschijnlijk onder een andere naam verder.

Mbo-2, en -3 opleidingen worden, voor zover dit niet gebeurd is, samengevoegd met vmbo-opleidingen tot het Vakcollege. Het Vakcollege heeft een opleidingsduur van 5 tot 6 jaar (4 jaar vmbo en 1 tot 2 jaar mbo, niveau 2 en 3; mbo-1 is gelijkwaardig aan een vmbo-opleiding basisberoepsgericht). De laatste 1-2 jaar van het Vakcollege bestaat zoveel mogelijk uit een combinatie van werken en het volgen van een of meerdere modules. Zo'n module zou kunnen zijn:

- Een beroepsgerichte cursus (bijvoorbeeld een cursus Microsoft Excel of Word bij het LOI voor administratief medewerkers)
- Een praktijktraining bij een praktijkcentrum, cursusinstituut of bedrijfsschool
- Een 'gerichte' stage met specifieke leerdoelen
- Een training of instructie volgen bij een fabrikant of leverancier (denk bijvoorbeeld aan een onderhoudsmonteur van CV-ketels die bij een fabrikant van deze ketels nieuw toegepaste technieken leert)
- Een module Nederlands en/of rekenen voor studenten met een achterstand hierin
- Een doorstroommodule (theorie) naar mbo-4

Deze modules kunnen ook worden aangeboden via een bedrijfsschool. Coördinatie en regie is in handen van de vakdocent van het vakcollege of de opleidingscoördinator van een bedrijfsschool in samenspraak met de student en eventueel zijn/haar werkgever. Welke en hoeveel modules de student moet volgen hangt met name af van de eisen die er aan een bepaald beroep of functie worden gesteld. Door meerdere modules te volgen kunnen studenten groeien in hun vakmanschap en/of breder inzetbaar zijn. Zo ontstaat er een flexibel onderwijssysteem; maatwerk is mogelijk, voor zowel een werkgever (eisen die aan het werk worden gesteld) als een student (interesses en capaciteiten). Laat voor de beoordeling van de kwaliteit van dit onderwijssysteem de stem van de bedrijven/branches én die van de studenten zwaar wegen. Op basis van hun ervaringen kunnen er zaken binnen dit onderwijssysteem (snel) aangepast worden.

Voer verder een diploma van vakmanschap⁽²⁾, branchecertificaat of iets dergelijks in waaruit blijkt dat iemand bepaalde vaardigheden en vakkennis bezit en waarmee tevens het niveau van functioneren wordt aangegeven. Dit zou dan tevens kunnen dienen als een startkwalificatie⁽³⁾. De Kenniscentra Beroepsonderwijs Bedrijfsleven⁽⁴⁾, die zich van oudsher bezig houden met opleiden in de beroepspraktijk, zouden een rol kunnen spelen bij de invulling van een dergelijk opleidings- en certificeringstraject.

Een leven lang leren

De hierboven genoemde modules sluiten direct aan bij de kennis of vaardigheden die op de werkvloer gevraagd of geëist worden. Deze kunnen daarom niet alleen ingezet worden bij studenten en starters op de arbeidsmarkt maar zij zijn ook prima inzetbaar voor bij- en omscholingstrajecten.

Op deze wijze wordt het mbo-onderwijs op een andere manier georganiseerd. Veel meer doelgericht (effectiever), flexibeler en goedkoper. Natuurlijk zal het een en andere nog nader uitgewerkt moeten worden. Ondergetekende is graag bereid hieraan een bijdrage te leveren.

Naast onderwijs-inhoudelijke argumenten zoals die in dit artikel de revue zijn gepasseerd, zijn er nog andere argumenten om het mbo-stelsel op de schop te nemen. Ik noem er twee, die onderling samenhangen:

- De wijze van bekostiging van ROC's. Deze worden voornamelijk gefinancierd op basis van kwantiteit (aantal studenten) en niet op kwaliteit. Ook vindt er geen sturing plaats op de outcomes; effecten van beleid, in het geval van ROC's bijvoorbeeld effecten op de arbeidsmarkt.
- De geringe mate van arbeidsmarktrelevantie van een aantal mbo-opleidingen; zie www.kansopstage.nl en www.kansopwerk.nl

Hans van den Berg
December 2014

Hans van den Berg MSc (1966) is Opleidingsadviseur bij Kenniscentrum Kenteq en daarnaast zelfstandig Organisatieadviseur. Is tevens voormalig docent Elektrotechniek op vmbo en mbo.

- (1) Een proeve van bekwaamheid heeft tot doel om vast te kunnen stellen of een student het beroep beheerst waarvoor hij/zij is opgeleid. Bij voorkeur vindt de proeve plaats in een echte (authentieke) beroepssituatie. De schoolexaminator (in het geval van ROC's is dit vaak de de BPV-coördinator) maakt afspraken met de praktijkopleider van het leerbedrijf over de opdrachten of werkzaamheden die de student tijdens de PvB gaat doen. Soms duurt een proeve een halve dag, soms wel een week. Zo'n lange periode kan nodig zijn om alle werkprocessen te kunnen beoordelen. Tijdens de proeve wordt de student beoordeeld door 2 assessoren (beoordelaars), bij voorkeur één van school en één uit de beroepspraktijk. De student voert de werkprocessen uit tijdens de proeve. De assessoren beoordelen de uitgevoerde werkprocessen aan de hand van de prestatie-indicatoren die in het beoordelingsformulier staan.
- (2) Minister Bussemaker van OC&W is voornemens een dergelijk vakdiploma te introduceren; zie de uitzending van Eenvandaag, 13 december 2014.
- (3) De startkwalificatie is bedoeld om schooluitval tegen te gaan en de kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. De kwalificatieplicht houdt in dat leerlingen van 16 tot 18 jaar onderwijs moeten volgen als zij geen diploma havo, vwo of mbo hebben. (bron: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/aanval-op-schooluitval/vraag-en-antwoord/waarom-moet-ik-een-startkwalificatie-hebben.html>)
- (4) De 17 Kenniscentra voor Beroepsonderwijs Bedrijfsleven worden per 1 augustus 2015 samengevoegd en gaan verder onder de stichting Samenwerking Beroepsonderwijs Bedrijfsleven, SBB.